

***Selam Berlin* Romanında Doğu Batı Kültürel Bağlamında Duvar İmgesi**

İşıl ÇEVİK¹

Arastırma Makalesi

Makale Geçmişi

Başvuru Tarihi: 10.05.2024

Kabul Tarihi: 21.10.2024

Research Article

Article History

Date of Application: 10.05.2024

Acceptance Date: 21.10.2024

Öz

Çalışmada *Selam Berlin* adlı roman üzerinden Doğu ve Batı'nın kültürel farklılıkları incelenecektir. Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla birlikte Almanya'nın kendi içinde yaşadığı Doğu ve Batı ayrımının yanı sıra bu yıkımın göçmen Türkler üzerindeki etkilerini dile getiren eserde kültürel farklılıkların belirtilen dönemdeki etkileri saptanacaktır. Berlin Duvarı'nın ikiye ayırdığı Almanya üzerinden Doğu ve Batı'nın ideolojik farklılıkları ve ülke içerisindeki göçmen Türklerin bu farklılığın oluşturduğu ayrıştırmada sosyokültürel olarak nerede konumlandıkları tespit edilecektir. Berlin Duvarı ve bu duvarın yıkılışının *Selam Berlin* adlı eserin kurgusundaki etkisi; Doğu ve Batı ideolojisinin oluşturduğu zıtlıkların yarattığı karşıt perspektifler düzleminde incelenecek ve bu zıtlıklar kendi bünyelerinde güçlü bir şekilde barındıran söz konusu kurmacadaki karakterlerin kültürel farklılığına olan etkisi belirlenecektir. Daha sonra başta ana karakterin kullandığı dil olmak üzere, romandaki diğer karakterlerin kullandığı dil, diyaloglar üzerinden tespit edilerek karakterlerin kültürel geçmişlerini kullandıkları dile nasıl yansıtıldıkları karşılaştırılacaktır. Berlin Duvarı'nın yıkımından sonra Almanya'daki parakültürün, Türk göçmenlerin oluşturduğu altkültüre yaklaşımı eser üzerinden tespit edilecektir. Çalışmada genel olarak duvar imgesinin yarattığı ayrılık ve bu ayrılığın toplum üzerindeki etkisi altkültür perspektifinden analiz edilerek hem Doğu hem Batı kültürü ile harmanlanmış bireylerin sosyalizasyon süreçlerine odaklanacaktır. Sonuç olarak; halihazırda ülkelerin görünmez bir duvarla çerçevelenmesi söz konusuysen Almanya'da bu durum fiziki olarak somutlaştırılmıştır. Sistematiik olarak Doğu ve Batı yön belirtilken eser içindeki kurgusal karakterler minvalinde bu kavram, yön fonksiyonu dışında kültürel tecrite ve bariyere dönüşmüştür. Eser üzerinden alınılan en güçlü veri ülkeye yön ve farklı bir kültürün temsili olarak daha da Doğu'dan gelen bir gencin karşılaştığı bariyerler ve sosyalizasyon sürecinde bir adım geride bırakıldığıdır. Bu sonuca varılırken sosyolojik yöntem kullanılmıştır.

Anahtar sözcükler: *Selam Berlin, Doğu ve Batı, sosyoloji, Berlin Duvarı, Almanya, Türk göçmenler*

The Image of Berlin Wall in the East-West Cultural Context in *Selam Berlin*

Abstract

In this study, the cultural differences of East and West will be examined through the novel *Selam Berlin*. The effects of cultural differences in the specified period will be determined in the work, which expresses the distinction Germany experienced within fall of the Berlin Wall, as well as the effects of this destruction on immigrant Turks. The ideological differences between the East and the West through Germany, which was divided into two by the Berlin Wall, and where the immigrant Turks within the country are socioculturally positioned in the separation created by this difference will be determined. Then, the language used in the novel, will be determined through the dialogues, and cultural backgrounds in the language will be compared. The

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, ADÜ SBE, Disiplinlerarası Karşılaştırmalı Edebiyat ABD,
isil_cevik@windowslive.com, ORCID: 0009-0003-3494-6857

separation created by the wall image and its impact on society will be analyzed from a subcultural perspective and will focus on the socialization processes of individuals blended with both Eastern and Western culture. In conclusion; While countries are currently framed by an invisible wall, this situation has been physically concretized in Germany. While it systematically indicates the direction of East and West, in the context of the work it has turned into a cultural isolation and barrier between people. The strongest data received from the work is that, as a direction to the country and the representation of different culture, a young person coming from the East faces the barriers and is left one step behind in the socialization process. Sociological method was used in reaching this conclusion.

Keywords: *Selam Berlin, East and West, Sociology, Berlin Wall, Germany, Turkish immigrants*

Giriş

Yade Kara, 1965 yılında Türkiye'nin Çayırılı ilçesinde doğmuş ve Batı Berlin'de büyümüştür. Türk kökenli bir Alman vatandaşı olarak Alman toplumunun sosyalizasyon sürecinden geçmiştir. *Toplumsallaşma yoluyla biz içinde yaşadığımız toplumun kültürünü, yani yaşam tasarısını öğreniriz* (Bozkurt, 2009: 92). Almanya'nın iç çatışmasının yanı sıra Alman toplumunun Türk göçmenlere karşı olan ideolojisini doğrudan deneyimlemiştir. *Selam Berlin* adlı eser gerçek hayattan alınmış bir hikâye değildir ancak Kara, hiperrealist bir kurgu ile anlatısını gerçeğe yaklaştırmış ve biçimiyle hikâyeyi akıcı bir şekilde ele almış; gerçekçi diyaloglar ile hikâyesine göçmen ailelerin yaşamlarından kesitler yansıtmıştır. *Selam Berlin*, Hasan'ın perspektifinden itirafçı anlatıcı olarak anlatılmıştır. Anlatan ses, hikâyenin analizine destek sağlamaktadır. *İtirafçı anlatıcıyı kurmaca literatüründeki yaşam öyküsel kavramı yeterince iyi tanımlar. Hikâye dünyası içinde adı, kimliği ve işlevi bulunan bu tip anlatıcı kendi başından geçen olayları aktarır* (Yivli, 2019: 77). Buna ek olarak eserde diğer karakterlerin ideolojileri kurgu içerisindeki diyaloglar aracılığıyla gözlemlenebilir ancak okur bütün hikâyeyi itirafçı anlatıcının bakış açısıyla birlikte okumakta, karakterin gözünden kurgusal uzama ve olaya bakmaktadır. Eserin muhteviyatına bakıldığında; Hasan'ın ailesi Birinci Nesil göçmen Türkler kuşağına dâhildir ve Birinci Nesil göçmen Türklerin temel korkuları arasında yer alan 'Batılılaşma' ve 'yozlaşma' olguları, onlarda da varlık göstermektedir. *İlk nesilden olanlar kendilerinden sonra gelenlere göre daha milliyetçi, tutucu olmuş ve Almanya'da çektikleri sıkıntılar bakımından çok daha fazla güçlkle karşılaşmışlardır* (Kırmızı, 2016: 147). Bu yozlaşmayı engellemek amacıyla Hasan'ın ailesi onu ve kardeşi Ediz'i İstanbul'da okutmuştur. Lise eğitimlerini tamamladıktan sonra Almanya'ya babalarının yanına gelen Hasan ve Ediz, içinde buldukları sosyo-kültüre ait hissedemez. *Toplumsallaşma ile kazanılan kültür, ortak anlayışları paylaşan insanların bir grup içindeki davranışlarının ne olması gerektiğini ortaya koyar.* (Bozkurt, 2009: 92). Özellikle Hasan, içinde bulunduğu aidiyetsizlik hissinden kurtulmaya çalışmaktadır. Öte yandan Ediz, belirli bir zaman sonra hayali olan Boston'a taşınmış, adını Eddy olarak uyarlamış ve kendisine ait hissedebileceğini düşündüğü bir hayat inşa etmeye başlamıştır. Hasan, roman boyunca Almanya'da yaşamaya ve kendini gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Bu kurgusal evrende Hasan'ın babası ve amcası ortak bir seyahat acentesine sahiptir. Acenteye sürekli gelip giden Ingrid isimli kadın, amcası Halim'in eşidir. Ingrid nispeten ırkçı bir dile sahiptir ve Hasan'ın annesi ile arası iyi değildir. *Selam Berlin*'de göçmen bir ailenin yaşam öyküsü ve yeni bir toplum sistemindeki aidiyet arayışları kitabın girişinde gece ve gündüz metaforu üzerinden yansıtılmıştır. Dramatik yapıda tezat çatışımı imleyen noktalardan biri, Hasan'ın annesi ve Ingrid üzerinden verilmiştir. Birinci kuşak göçmen Türklerin içe dönüklüğüne sahip olan Hasan'ın annesi ve Batı'yı temsil eden Ingrid'in sahip oldukları dünya görüşleri, Hasan tarafından "gece ve gündüz gibiydiler" sözleriyle kıyaslanmaktadır. Bu noktada Türk toplumu içerisinde Alman

toplumuna dahil olan Hasan'ın annesi, yön ve kültür göstericisi olarak Doğu'yu temsil ederken Ingrid ise Batı'yı temsil etmektedir.

Sosyolojik, coğrafi ve biyolojik olarak önemli bir konuma sahip olan duvar imgesi edebiyatta da sık sık kullanılmaktadır. Bu çalışmada sadece edebiyattaki duvar imgesi üzerine odaklanılacak ve sosyolojik etkileri tespit edilecektir. Duvarın temel işlevleri barınma, sınır belirleme ve sığınmayı sağlamaktır. Bu nesne zaman içerisinde negatif imgeleri de sırtlanmıştır. *Duvara, ister nesne gerçekliğiyle ister metaforik anlamda kullanılsın edebiyatta koruma, sınır belirleme, mekanlar arası ilişkiyi kesme, özel ve kamu alanlarını belirleme gibi görevler yakıştırılmıştır* (Erkurt, 2021: 33). Temel işlevi olarak bir alandan diğerini ayıran duvar, *Selam Berlin* adlı eserde Berlin Duvar'ı olarak karşımıza çıkmaktadır. Almanya'yı, Doğu ve Batı olarak ikiye ayırmıştır. Duvarların insanı koruduğu gibi vahşileştirebilme, her siyahın içinde bulunan beyaz gibi dengede tutabilme, bazen ise insanları ayırma özelliği vardır. Berlin Duvarı ise sosyolojik olarak Almanya'yı iki kültüre ayırmış ve genel kültür olarak Batı'nın ideolojisini öne sürmüştür.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Doğu (DDR) ve Batı (BRD) olmak üzere ikiye bölünen Almanya 13 Ağustos 1961'de Berlin'de yapımına başlanan 155 kilometre uzunluğundaki duvarla somut bir şekilde ikiye ayrılır. Ekonomisi sosyalizme dayanan ve otoriter siyasi yönetimi benimseyen Doğu Almanya, Batı Almanya'ya göre daha az gelişmiştir. (Nakiboğlu, 2020a: 63).

Berlin Duvarı'nın yıkılışı, Almanya'yı etkilediği gibi dış ülkelerde de etkisini göstermiştir. Soğuk Savaş döneminde inşa edilen ve 1989 yılında yıkılan duvar sebebiyle Almanya Batı ve Doğu ayrımını kaldırıp tek bir ülke olmuştur. Bu olay, 1961 yılında imzalanan Türkiye-Almanya İşçi Göçü Antlaşması ile Türkiye'den Almanya'ya başlayan göç dalgalarından yaklaşık yirmi sekiz yıl sonra yaşanmış ve bu süre içerisinde Almanya pek çok Türk göçmeni misafir işçi olarak ağırlamıştır. Böylece, Almanya'da Doğu ve Batı Almanya ayrımı kalkmış ve ülkede coğrafi olarak daha da Doğu'dan gelen Türkler, sosyalizasyon sürecinde geride kalmıştır. Bu durumun sebebi olarak göçmen Türklerin, Alman diline ve kültürüne yabancı olmaları, geldikleri ülkenin kültürüne adapte olmaya çalışırken Almanya'nın zamanla kendi içinde yaşadığı kültürel değişiklik ile tekrar sosyalizasyon sürecine girmesiyle ilişkilidir. Alman toplumuna gerek dil gerek kültür farklılığı sebebiyle tam anlamıyla uyum sağlayamayan Türk göçmen ailelerin Almanya'da doğan İkinci Nesil çocukları arasında bağıl bir gençlik altkültürü oluşmuştur. *Altkültürler makro kültürler içinde yer alan mikro kültürler olup; toplumsalın bir parçası olarak bazen işçi sınıfı kültürünü, bazen suçlu/sapkın olarak nitelenen belli grupları, bazen de gençlik altkültürlerini betimlemek için kullanılmıştır* (Elmacıoğlu, 2021: 64). Bu sürecin akabinde doğan gençlik altkültürüne "Kanak" adı verilmiştir. Kanak olarak adlandırılan gençlik altkültürü, Batı ideolojisinin egemen kültür olarak benimsendiği Almanya'da duvar yıkıldıktan sonra bir adım geride kalmıştır. Bunun sebebi Türk göçmenlerin hem farklı bir ülkeden hem de Doğu kültüründen gelmeleridir. Türk göçmenler, Doğu Almanya'dan Batı Almanya'ya gelen Almanlardan sosyalizasyon sürecinde daha da geride kalır çünkü dil ve kültür bariyerleri vardır. Kültürün en güçlü aktarımı dil olarak kabul edildiğinde sosyalizasyon sürecinin aynı dili paylaşan milliyet içerisinde daha hızlı tamamlanması olasıdır. Türk göçmenler ile Doğu Berlin'de yaşayan Almanlar için Batı ideolojisinin çizgisi aynı doğrultuda ilerlemez; zira Türkler misafirirken Doğu Berlin'dekiler de Almanya'nın yerel halkıdır. Bu noktada fiziksel olarak var olan Berlin Duvarı yıkılarak Doğu ve Batı Alman toplumunun birleşmesini sağlasa da Türk göçmenler ve Alman toplumu arasında görünmeyen bir duvarın var olduğu düşünülebilir. Duvar, konulduğu bölgeye yahut duruma göre fiziksel oluşumunun dışında farklı çizgiler de çeker.

1.1.Selam Berlin’de duvar imgesi

İmge, Latince imago sözcüğünden türer ve kelime anlamı olarak duyu organlarının dıştan algılandığı bir nesnenin bilince yansıyan bağlı olduğu görüntüyü temsil eder. İmgelerin öznel olabileceği gibi kolektif bir bilinç ile oluşmaları da mümkündür. Bu çalışmada üzerinde durulan duvar imgesi edebiyatta sıklıkla kullanılmasıyla önemli bir konuma sahiptir. Simge, soyut bir kavramı zihinde somutlaştırır ve fiziksel bir formu vardır. Bu özelliği ile imgeye kıyasla daha nesnel sayılır. Öte yandan imge, insanların arkaik belleğinde soyut ve formsuz olarak kendini gösterir. *İmge bir form taşıdığında bu forma simge denir. Simge, imgeyi taşır. Ama imge formsuz da vardır. Kendini bellekte hep soyut olarak tutar* (Küçüköner, 2010: 77).

Bu dolaylar dizgesinde imgenin görece olarak daha subjektif, simgenin ise daha nesnel yahut rölatif olduğu söylenebilir. İmge, kullanıldığı anlamı daha duyumsanabilir hâle getirebilmek amacıyla ilintili olduğu başka şeylerle bağdaştırma çabasıdır. *İmge, dış dünyadaki varlıkların insanın iç dünyasındaki algılanış biçimidir* (Karabulut, 2015: 66). Duvar simgesinin eserlerde karşımıza çıkmasının en büyük nedenlerinden biri duvar imgesinin insanların arkaik belleğinde var olmasıdır. Simge ile imge kavramları arasındaki bu fark göz önünde bulundurularak bu çalışmanın muhteviyatında fizik dünyada var olan duvar simgesinden ziyade insan belleğinde yer alan duvar imgesine odaklanılmıştır.

Yade Kara’nın *Selam Berlin*’inde çalışmanın odak aldığı duvar imgesi, simge özelliği de taşımaktadır. Berlin Duvarı fizik dünyada simge olarak form bulmuş ve Almanya’yı Doğu-Batı olarak ayırtmıştır. Diğer yandan çalışmanın odağını oluşturan duvar imgesi, *Selam Berlin*’in kurmaca dünyasında Türk göçmenleri ve Alman toplumunu ayıran soyut bir duvar olarak kendini var etmiştir. İdeolojik olarak ikiye ayrılan ülke, birçok yönden farklılaşmaya tâbi tutulur. Duvar özellikle özgürlüğü kısıtlaması yönüyle bilinir. İki farklı ideolojinin baskısı üzerine inşa edilen ve Soğuk Savaş sonrası etkisini gösteren Berlin Duvarı’nın yapıma amacı iki güçlü ülke olan Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği’nin ideolojilerini başka ülkelerde var etme çabasıdır. *İkinci Dünya Savaşı’nın sona ermesinin ardından, dünya üzerinde ideolojik bir hâkimiyet kurmayı hedefleyen iki süper güç olarak ortaya çıkan Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği arasındaki Soğuk Savaş’ın en somut şekilde yaşandığı yer Almanya olmuştur* (Yıldırım, 2020: 5176). Berlin Duvarı yüzünden Batı ve Doğu olarak ayrılan Almanya’da, Doğu Almanya ekonomik olarak daha geride kalmış ve Batı Almanya bu noktada ön plana çıkmıştır. Doğu Almanya’dan iş bulmak için Batı Almanya’ya gelmeye çalışan insanlar, Batı Almanya’nın yaşam standartlarının daha iyi olduğuna inanmışlardır. Duvarın fiziki olarak ülkeyi ayırması ve etkileşimi azaltması, insanların kültürel ve sosyolojik farklılıklara sahip olmasını doğurmuştur. Berlin duvarı sayesinde Batı, imgesel olarak daha güçlü bir jeopolitik konuma yerleşmiş ve özgürleşmiştir. Öte yandan Doğu ise Batı’ya bağlı bir konumda kalmıştır. *Özgül olarak, ABD ve öteki Batı kültürlerinden insanların bağımsız, Doğu ve Güney kültürlerinden olanlarında karşılıklı-bağımlı oldukları söylenir* (Taylor, vd., 2010: 136). Batı’nın bağımsızlık ve özgürlüğe dayalı kültürlerine karşın Doğu’nun karşılıklı- bağımlı kültürü sosyolojik olarak toplumdaki bireylerde etkisini gösterebilir. Bu bağlamda imgelerin insanlar üzerindeki etkisinden söz etmek mümkündür.

Eserin izleğine bakıldığında, duvar ön yüzü ve arka yüzü olması yönüyle insanın görünen ve görünmeyen yüzüne istiarelenmiştir. Bu hususta insanın riyakâr bir varlık olduğunun imlenmesi, duvar imgesiyle sağlanmıştır. *Onun da iki yüzü var, Doğu ve Batı Berlin gibi* (Kara, 2004: 80). Duvarın iki yüzü aynı zamanda Doğu ve Batı olarak iki yönün, kültürün, ideolojinin göstergesidir. Alman toplumu ve Türk göçmenleri ayıran dil bariyeri de bu göstergenin içerisine dâhil edilebilir. Almanya içerisinde iki farklı kültür ve iki farklı dilin harmanlanması sonucuyla iki yüz yahut iki yön tek bir konumda buluşmuştur. Bu noktada

dil, Batı'nın egemenliğindedir çünkü Türkler göçmen olarak Almanya'ya gelmiştir. Türk göçmenler için sosyalizasyonu yavaşlatan en büyük nedenlerden biri olarak dil bariyeri gösterilebilir. Almanca ve Türkçe farklı dil aile grubuna mensup dillerdir ve gramer olarak benzerlik taşıdıkları söylenemez. Almanca'ya tam olarak hâkim olamayan Türkler, Doğu Almanya'daki Almanlardan bu noktada geride kalır ve buldukları ülkenin yerel halkıyla iletişim kurmakta zorluk yaşarlar. Dil bariyeri, Almanlar ve göçmen Türkler arasındaki görünmez duvara bir tuğla daha eklemiş ve bunun sonucunda Türk diasporalarını ortaya çıkarmıştır. Türk diasporalarının oluşmasıyla Alman ve göçmen Türkler arasındaki kültür ve dil etkileşimi sekteye uğramış, Türk göçmenler kendi dil ve kültürlerini muhafaza etmeye çalışmışlardır. Birinci Nesil göçmen Türklerin dil ve kültürlerini muhafaza etme çabası, Almanya'da doğmuş İkinci Nesil Türk göçmenler için daha farklı ilerlemiştir çünkü İkinci Nesil Türk göçmenler Türkiye'de yaşamamış ve bunun sonucunda Birinci Nesil göçmenlere kıyasla Türkçeye daha yabancı kalmışlardır. Doğdukları ülkenin ana dili olan Almanca ve aileleri tarafından konuşulan Türkçe arasında kalan İkinci Nesil Türk göçmenler, Kanak altkültürünün temelini oluşturmuştur. Daha sonrasında ise Türk göçmen gençlerin arasında, içinde yarı Türkçe yarı Almanca kelimeler barındıran Kanakça konuşulmaya başlanmıştır. *Almanca, yarı Türkçe konuşmanın arttığı bu yıllarda, iki dili karıştırarak (Mix Sprache) konuşulan bu dile 'Kanakensprache/Kanak Dili' denilmeye başlanır* (Nakiboğlu, 2020b: 164). Kanak dili, alt kültüre ait bir dildir ve kelime hazinesi dardır. Bu olaylar dizgesinde Türk göçmenler toplum içerisinde ayrıştırmayı kabul etmiş, hatta kendi içlerine kapanmanın kültürel mirası muhafaza edeceğini düşünmüştür. İkinci Nesil'den sonraki kuşaklarda daha sıklıkla kullanılan 'Kanak dili' bir kimlik bunalımı doğurmuştur. Kanakça konuşmanın dolaylı etkisi olarak iki ana dile de hakimiyet kuramayan sonraki kuşaklar dil bariyerine takılı kalmıştır. Türk göçmenler, iki farklı kültürü birbirine entegre etme çabasıyla iki kültürün yeni bir altkültür yaratması, parakültürden ayrı konumlanmalarına sebep olabilir. Parakültür bilindiği üzere, toplumun tamamını kapsamaktadır. *Bir toplumda/kültürde yöresel bazı farklılıklardan kaynaklanan birden fazla 'alt kimlik' bulunabilir. Bunların toplamı bir anlamda para-kültürü oluştursa da para-kültür, toplumun tamamını kapsar.* (Yücel, 2006: 493). Parakültürün yanı sıra çalışmanın haizliği bakımından idiokültürden de bahsetmek gereklidir. İdiokültür, parakültür ve altkültürden daha öznel olmasıyla ayrılır. *İdiokültür salt bir "kültür" kavramı değildir, sonradan kazanımları bireye atfeden, aksine, bir sentezi ifade eden bir tanımsal varsayımdır. Dünün, bugünün kazanımlarının bireyi biçimlendiriş sistemidir* (Erkurt, 2014: 107). Bu noktada idiokültür, kişinin biyolojik tarihi süresince yaşadığı toplum ve kurumlar içerisinde kültürü edimlemesi ve kendi öznel benliğinde bu kazanımları yorumlamasıyla oluşmaktadır. Parakültürden ayrılan altkültürdeki bireylerin, kimlik bunalımı yaşamaları olasıdır. Bu bireyler, parakültürden tam anlamıyla uzaklaşmamış ancak altkültürün etkisiyle idiokültürlerini şekillendirmiştir. Hâkim kültürün egemenliği altında kendini var etme iç tepisinde olan idiokültür, bulunduğu altkültür ve altkültürde bulunan idiokültürlerin etkisiyle kimlik bunalımı yaşayabilir. Sosyolojik eleştiri yöntemi ile incelenen *Selam Berlin*'de İkinci Nesil Türk göçmenlerin bu durumu yaşadığı gözlemlenir. İncelenen eserin muhteviyatına bakıldığında İkinci Nesil Türk göçmenlerin, Birinci Nesil Türk göçmenlere nazaran Alman toplumunun parakültürüne daha yakın olduğu görülür çünkü hayatlarının büyük bir kısmını Almanya'da geçirmişlerdir. Dolayısıyla İkinci Nesil Türk göçmenlerin sosyalizasyon sürecine adapte olmaları Birinci Nesil'den daha kısa sürede tamamlandığı söylenilebilir.

Bu dolaylar dizgesinde Hasan'ın idio kültürü, içinde bulunduğu parakültürün duvarlarından memnundur. Ancak bir gün duvarın yıkılması ile babasının, annesini aldattığı ortaya çıkar ve inandığı duvarlar ailesinin üstüne yıkılır. Duvarın Batı Berlin'e dönük yüzünde yaşayan Hasan, arzularını ve hayallerini duvara giydirmiş durumdadır. Bu bağlamda duvar, onun için

gerçeklikle hayalin ayrıştığı bir yerdir ve duvarın yıkılmasına ilk başta alçak bir sesle "Neden?" der. Ancak sonradan duvarın ailesinin üstüne yıkıldığını söyler. Metaforik olarak duvarın yıkılması düşlerinin yıkılmasının yanı sıra özgürlüğünü genişlettiğinin bilincindedir. Hasan, kendi içinde çatışma yaşayan ve hayatıyla ne yapacağını bilemeyen bir karakter olarak tasvir edilir, sınırların kaldırılması onun için biraz korkutucudur. *Sadece bir hata vardı: Duvar yıkıldı; hem de annemin, Ediz'in ve benim üzerime!* (Kara, 2004: 292). Bu bağlamda duvar gerçek manada Almanya'nın üzerine yıkılmıştır çünkü kısıtlamaların sembolü olan bu duvar, bir günde kalıntıları satılan bir maddeye dönüşmüştür. Duvarın ayrıştırıcı özelliği bir anı, eski günlerden kalan bir hatıra olur. Her ülkenin sınırları bir duvar ile eşleştirilebilecekken bir ülkenin içinde fiziksel olarak var olan bir duvarın yıkımı, tek bir toplum yaratma ümidi taşısa da kültürel farklılıkların gün yüzüne çıkmasına da neden olur. Almanya'da hâlihazırda altkültürde yer alan Hasan, Almanya'nın kendi içinde bölünmesinde hangi tarafta olması gerektiğini bilemez.

Doğu'dan gelen Almanlar, kendi ülkelerinin parakültürlerinde bile güçlü bir yere sahip değildir; çünkü parakültürü ağırlıkla Batı Berlin oluşturur. Doğu Berlin, komünist rejim ile yönetildiğinden sıkıyönetim hâkimdir, Batı Berlin ise Amerika tarafından kalkındırılır, daha özgürlüktür. Doğu'da yaşayan halk, daha iyi şartlar için Batı'ya ilk çıkış biletini almak ister. Batı Berlin'e yönelik bu imge giderek yoğunlaşır ve böylelikle Batı Berlin ideolojik olarak Doğu Berlin'den daha üstte konumlanır. *Totaliter rejimin baskıcı uygulamalarından ve kötü hayat şartlarından kurtulmak isteyen Doğu Almanya vatandaşları, Batı Berlin'e kaçma çabası içine girerek bunun için hayatlarını kaybetme riskini bile göze almışlardır* (Yıldırım, 2020: 5197). Olayların tarihsel ve gerçekçi boyutu bilinse de bu durum kolektif bilince metaforik olarak bir alt-üst kavramı çerçevesinde yansır. Gerçekliğin ve insanların içsel gerçekliğinin yarattığı dilemma, tıpkı iki yüzlü duvarın yarattığı ikilik gibi kendini var eder fakat eserde açıkça bu durumdan bahsedildiği söylenemez. Gün yüzüne çıkması ve fark edilmesi için örtük bir anlatıma ihtiyaç duyar. Eserde duvar imgesi sürekli olarak vurgulanmakta ve neredeyse yaşanan her yeni gelişmenin sebebi olarak yıkılması gösterilmektedir. Fizik dünyanın tarihinde gerçekleşmiş bir olay olan Berlin Duvarı'nın yıkımı, *Selam Berlin*'de farklı paradigmalara bağdaştırılarak imgeleştirilmiştir.

1.2. *Selam Berlin*'de Doğu ve Batı'nın kültürel farklılıkları

"Ex oriente lux" kavramı edebi eserlerde sıklıkla karşımıza çıkar. *Latince 'Işık doğudan yükselir- Ex oriente lux' sözündeki Işık, medeniyet ve bilgelik anlamında kullanıldığı gibi ışığın yükselişi de Güneş'in doğumudur* (Yıldırım, 2018: 45). Farklı alanlarda ve edebiyatlarda geçen önemli bir cümledir. Bu cümlemin devamında ise ex occidente lex/ ex occidente doxa olarak Batı'dan hukukun veya bilginin yükseldiği vurgulanır. Cümlede bahsi geçen Doğu ve Batı, tevriyeli bir anlama sahiptir. Söz konusu gösterge, coğrafi konumu imliyorken kültürel konumu da işaret etmektedir. İnsanlık tarihinde sınırlar ortaya çıktığından beri Doğu ve Batı kavramı keskin çizgilerle ayrılmıştır çünkü insanlar kendi alanlarını duvarlarla örmüştür. Duvarın içerisinde bulunan her toplum kendine özgü dialar oluşturmuş ve farklı gruplardan etkilense dahi öznellik taşımışlardır. Bilindiği üzere dia-kültür rölatif oluşu bakımından; benzer kültürel ve davranış özelliklerini barındıran bireylerin oluşturduğu gruplardan oluşur ve parakültür çatısı altında yer alır. Diakültüre örnek örüntüler olarak sosyalistler, Jazz şarkıcıları, öğretmenler, anneler vb. gruplar gösterilebilir.

Alman Kültürü, para-kültüre örnek verilebilir. Para-kültürlerin içerisinde bulunan sosyal grupların kültürleri dia-kültür olarak adlandırılır. Meslek

grupları, politik gruplar, bölgesel gruplar, dini gruplar dia-kültüre örnek olarak verilebilir (Haldan, 2017: 72).

Diakültür içerisinde bulunan idiokültürler, diakültürler arasındaki etkileşimi artırabilir çünkü idiokültür daha çeşitlidir. Bu çeşitlilik sonucunda benzerlik oranı artabilir ve benzer kültürel özellikleri taşıyan diakültürler arasındaki sosyalizasyon süreci daha hızlı ilerleyebilir. Kültürel farklılıklar ve gelenekler ise insanların arkaik belleğine bilinçli yahut bilinçsiz olarak yüklenirken aynı zamanda kendi idiokültürleri ile bireylerin mizacı bir çember oluşturur. *Selam Berlin* adlı eserde Almanya bir parakültür olarak ele alındığında Batı ve Doğu Almanya diakültürler olarak ayrılırlar. Gerek ekonomik gerek ideolojik olarak birbirlerinden ayrılan Batı ve Doğu, genel olarak Batı'nın galip çıkmasıyla hüküm sürer. Dünyanın her yerini çevreleyen duvarlar, Almanya'da da gerçek amacını gizlememiştir; ayırıştırmak için inşa edildiği hem Doğu hem Batı tarafından bilinir ve bu düzene hem Doğu hem Batı tarafından ayak uydurulur. Bunun nedeni, kültürel farklılıkların asıl yaratıcısının duvarın fiziki varlığı değil insanlığın ona atfettiği anlamdır, duvarın olumsuz anlamdaki mahiyetlerini insanın imge dünyasının oluşturduğu sıklıkla gözden kaçmaktadır.

Örneğin, Asya'daki Çin Seddi'nin savunma ve koruma misyonu, Avrupa'daki Berlin Duvarı'nın insanların özgürlüklerini kısıtlama ve birbirlerinden ayırma misyonu, Orta Doğu'daki Ağlama Duvarı'nın dini misyonu edebiyat ve diğer sanatlarda kullanılan duvara yüklenen metaforik anlam ve misyonun çıkış noktalarıdır (Erkurt, 2021: 33).

Genellikle aristokratlar tarafından ayırıştırılan Doğu ve Batı kültürü, burjuvalar tarafından onaylanır ve proletarya bu ayırıştırmayı uygulamakla yükümlüdür. Batı kültürü, bu noktada burjuvaların normlarına uygunluk göstererek parakültür olarak benimsenir. Bir nevi takip edilmesi gereken yol olduğu da düşünülebilir. Batılılaşma düşüncesi, Doğu kültürünün sosyalizasyon sürecinden geçmiş çoğu bireyin belleğinde bulunur ve düşüncesinde genellikle olumlu bir imgeye sahiptir. Bu nedenle, Batı modernite ile eşleştirilirken Doğu geride kalmışlık ile bağdaştırılır.

Batılılaşma, Batı dışı toplumlarda, Batı'nın gelişmişlik düzeyine ulaşabilmek için gerçekleştirilen siyasi, sosyal ve kültürel faaliyetler için kullanılırken; Batıcılık kavramının zaman zaman garplılaşma, çağdaşlaşma, modernleşme, yenileşme, asrileşme vb. kavramlarla da ifade edildiğini görmek mümkündür (Taş, Göksuçukur: 2019, 474).

Selam Berlin'de Doğu ve Batı farklılıkları diyaloglar arasında ve konuşma tarzında gizlenmiştir. Öyle ki olumsuz sayılabilecek alışkanlıklar bile Batı tarafından yapıldığı için Doğu kültürüne sahip bireyler tarafından ulaşılması gereken alışkanlıklar olarak görünür ve kendi kültürüne ait olumsuz alışkanlıklarla karşılaştırılır. Bu durum zihninde Batı ve Doğu'nun dilemmasını oluşturur. Örneğin Hasan, babasının sarhoş olması ve ortamdaki söylemleri ile siyasi görüşünü belli edip biraz fazla tepki vermesi üzerine gerilir. *Genlerimizde alkol hakkında bilgi eksikliği var...Batı alkol üzerine kurulmuştur. Doğu ise esrar. Batı yüzyıllarca içmiş, Doğu ise çekmiştir* (Kara, 2004: 271) der. Bir leitmotif olarak mükerrer olan iç çatışmalar, Hasan'ın düşünce akışında sürekli olarak yankılanır. Bunlardan en güçlüsü kimlik bunalımı ve arada kalmışlık hissidir çünkü Hasan, Batı'yı sever ve orada olmaktan zevk duyar; öte yandan bu onun Türk olduğu gerçeğini değiştirmez. Almanya'da doğup büyümüş olmasına rağmen görünüşü ve adı yüzünden Türk olduğu anlaşılır, kimi zaman çok iyi Almanca konuştuğuna şaşırılır. Bu durum Hasan'ı gerginleştirir çünkü o yaşamını Almanya'da sürdürmeye ve bunun için elinden geleni yapmaya hazırdır.

Neo-Nazi saldırısına uğrayan Kazım karakteri, Hasan'ın en yakın arkadaşlarından biridir. Kötü bir şekilde dövüldüğü için hayati tehlike yaşar ve yoğun bakıma girer. Bunun tek

sebebi Türk olmasıdır. Aynı şekilde kuzeni Leyla da -annesi Ingrid'in Alman olmasına rağmen- bu ırkçılıktan zamanında nasibini almıştır. Neo-naziler, metro istasyonunda bir cümbüş çıkartırlar ancak bu olayın çıkış noktası Türklerle bağlantılı değildir. Olay, duvarın yıkılması ile alevlenmiştir ve koyu milliyetçilik tekrar ön plana çıkmaya başlamıştır çünkü duvarın yıkılması demek Almanya'nın tek millet olması demektir. Tam da bu sebepten, *Selam Berlin*'de ülke içinde yaşanan bu Doğu ve Batı çatışması, daha da Doğu'dan gelen göçmen Türkler için önemli ve etkileyici bir olaydır. Türkler düğünün istenmeyen misafirleridir. *Aynı sürünün kurtları birbirini ısırmasın ama başka sürülerin kurtlarını öldürürler* (Kara, 2004: 113). Örneğin, Ingrid bir Türk ile evli olmasına rağmen evinde sadece Almanca konuşulmasını ister. Buna ek olarak, duvar yıkıldıktan sonra ortaya çıkan ve babasının gizli aşk sürdürdüğü sevgilisi ile Hasan'ın arasındaki diyaloglar oldukça sert ve ırkçı söylemlerle doludur. Hasan, bu tip insanların 'Türk alerjisi' olduğunu savunur. Ancak üvey annesinin ırkçı tutumuna rağmen Hasan'ın babasından olan çocuklarının adı Âdem'dir ve Hasan'a biyolojik ebeveynleri bir olan Ediz'den daha çok benzer. Hasan'ın üvey annesi, Hasan'a karşı ırkçı söylemlerde bulunmasına rağmen oğlu fiziksel olarak Türklere benzer ve Türk adı taşır. Almanya, duvarın yıkılması ile birleşecek ve güçlenecektir ancak Doğu'dan gelen Almanların, Batı hayali ve Batı'da çalışma istekleri Türk göçmenlerin işçi olarak yaşamalarıyla baltalanmıştır. Kendi yaşam mücadeleleri içerisinde savaş veren göçmen Türkler, duvarın yıkılmasıyla artık daha fazla ötekileştirilmişlerdir ve aidiyetsizlik hislerinin de arttığı söylenebilir. *Sürekli gazetelerde, televizyonda, okul kitaplarında Türkçe bir şey arıyorduk: yetmişli yılların Almanya'sında, Türkçe gölgem gibisinden bir şey arıyordum...Sürekli bize benzeyen bir şey aradım* (Kara, 2004: 266). Bu düşünce biçimi göçmenler arasındaki yabancılaşma hissiyatını artırmış, sürekli olarak bir arayış havası içerisine sokmuştur.

1.3. Berlin Duvarı'nın yıkılışının Hasan üzerindeki etkisi

1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla birleşen Doğu ve Batı Almanya, sadece ülke içinde değil aynı zamanda ülke dışında da çeşitli etkiler uyandırmıştır. Savaş döneminde Amerika ve Rusya'nın ideoloji çatışması sonucunda inşa edilen ve Soğuk Savaş'ın bitişi ile komünizmin çökmesi sonucu yıkılan duvar, Avrupa'dan Amerika'ya kadar her yerde özgürlüğün sembolü olarak simgeleşmiştir. Duvarın fiziksel olarak tamamen yıkılmama sebebi çekilen acıların ve yaşanan kötü olayların göz önünde olması ve tekrarının engellenmesidir. Fransız sosyolog Baudrillard, yıkım hakkında şunu düşünür; *yıkımı unutmak yıkımın kendisidir*. Bu nedenle 1961 yılında göçmen işçi alan Almanya'da bulunan Türkler, duvarın diğer adı olan "Utanç Duvarı'nın" yıkılışında ilk başta bu durumun getirdiği olanakları gözetmeler de olumsuz etkilerine de maruz kalmışlardır.

Duvarın düşmesi sonrasında Doğu ve Batı Berlin'in birleşmesi tüm dünyada sempati ve sevinçle karşılanmış, bu gelişme olabilecek radikal değişikliklerin bir işareti olarak görülmüştür. Hatta duvarın barışçıl yollarla kaldırılmasının kabulü, uluslararası düzeyde özgürlüğün galip geldiği algısını yaratmış ve Berlin Duvarı kalıntılarının olumlu bir imaja katkıda bulunduğu da düşünülmüştür (Güler, 2016: 59).

Selam Berlin'de duvarın yıkılışı ile Hasan'ın ailesi içinde dönen olaylar biraz daha farklı ve acı vericidir. Gerçekler gün yüzüne çıkmış ve idealleri için yerleştikleri bu şehirde ailelerinin parçalanması ile bir takım negatif olaylara gebe kalınmıştır. Hâlihazırda kimlik bunalımı yaşayan bu ailenin her bireyi farklı bir ideolojiye sahip, değişik yaşam yollarında ilerlemeyi seçmiş insanlardır. Hasan sürekli olarak iki durum arasında kalırken, kardeşi Ediz hayallerini gerçekleştirmek için Amerika'ya yerleşmiştir. Annesi, aldatıldığını öğrendikten sonra

İstanbul'a geri dönmüş ve Hasan'a onunla gelmediği için tepki göstermiştir. Babası ise sonradan gizli aşkı ile hayatını birleştirmiştir. Hikâyede ironik bir şekilde Hasan'a fiziksel benzerliğin yanı sıra kişilik olarak da benzeyen tek kişi üvey kardeşi Âdem'dir. Dahası, tanışmaları da bir o kadar ironiktir. İkisi de Türk ve kumar oynayan kişileri canlandıran bir rolü kaparak işe alınmış ve güzel bir dostluk kurmuşlardır. Bu filmin yapımcısı Wolf adında bir Almandır. Filminde Türkler hakkında belirli özellikler barındıran karakterlerin olmasını istemektedir. Yapımcı Wolf'un Türklere hayranlığı vardır çünkü o dönemde Türk göçmenler altkültürlerini oluşturmaya başlamışlardır. Bu altkültürün oluşumu Alman gündeminde olduğu için yapımcı Wolf'un ilgisini çekmektedir. Wolf, Hasan ile konuşurken heyecanını gizleyemez ve Türkler hakkında bildiklerini doğrulamak için Hasan'a sorular yöneltir. *Birincisi adam olmak, ikincisi namus, üçüncüsü silahlar- bu sizde çok karakteristik, öyle değil mi?* (Kara, 2004:232). Türklere karşı yoğun ilgi duyan Wolf, duvar yıkıldıktan sonra onlar hakkında negatif düşüncelere sahip olmaya başlamış ve artık onlarla ilgili bir içerik yapmanın dikkat çekmediğini söylemiştir çünkü artık Alman gündemi değişmiştir; önemli olan, duvarın yıkılmasıyla birlik olan Almanya'dır. Duvar yıkıldıktan sonra Türklerin artık bir önemi kalmadığını vurgulayan ve bir nevi özgürleşmeyi örtük şekilde yansıtan Wolf karakteri, Hasan'ın sorularına şu şekilde cevap verir: *İnsanlar sürekli koyun kesen babalar ve sebze satan kardeşler görmek istemiyor. Türkleri entegre etmek mümkün değil; hayır, onlar hâlâ kafalarında fazlasıyla Anadolu* (Kara, 2004: 350). Âdem, Hasan'ın aksine Türkiye'ye hiç gitmemiştir ve Türkçe konuşmayı bilmemektedir. Sadece babasının Türk olması ve adının Türkçe olması dışında bütün hayatını Almanya'da yaşamıştır. Buna rağmen yine de yapımcı Wolf için sadece Türk'tür ve Alman gündemi artık değiştiği için ne Hasan'a ne de Âdem'e film setinde ihtiyaç duymaz. Bu noktada Âdem, Batı kültürü ile daha özdeşleşmişken Hasan, Doğu kültürüne daha yakındır. Hasan kendisini beğenen ve etkileyici bulan bir tiptir ancak Âdem'in üzerindeki güçlü Batı kültürü nedeniyle Hasan, Âdem'i gözünde bir nevi ilahlaştırmıştır. Âdem'in çenesindeki gamzenin bile fazlasıyla etkileyici olduğunu söylerken aynı gamzeye kendisinin de sahip olduğunu unuttur. Benzer dış görünüşlerine karşın, Âdem ve Hasan, Doğu/Batı yahut gece/gündüz gibi iki farklı ideolojiye sahip ancak neredeyse aynı görünüşte olan iki ayrı idio-kültüre sahip bireydir. Doğu veya Batı olmasına bakılmaksızın, Berlin Duvarı'nın yıkılışı ile ikisi de şaşkınlığa uğramış ve birbirlerinin kardeşi olduklarını öğrenmişlerdir. İki karakter üzerinde de yıkımın yarattığı şok etkisi aynı derecededir.

Türkiye, Soğuk Savaş döneminde NATO üyesi olduğu için Batı bloğunda yer almış ve bu nedenle göç hareketleri çoğunlukla Batı Almanya'ya doğru olmuştur. Türk göçmenlerin yoğun bir şekilde yerleştiği yerlerden biri de Berlin'dir. Bu nedenle göçmen Türkler, Batı Almanya'nın parakültürüne uyum sağlamaya çalışmışlardır. Öyle ki Berlin'in bazı muhitleri, örneğin Nauyn Sokağı küçük İstanbul olarak adlandırılır. Göçmen Türkler, duvarın yıkımıyla yeni bir parakültüre sahip olan Doğu Almanya'yla karşılaşmıştır. Yoğunlukla İkinci Nesil göçmen Türklerin oluşturduğu altkültür, Batı Almanya çatısında gelişmişken Doğu Almanya'nın parakültürüne bir adım daha yabancı kalmıştır. Duvarın yıkılması, *Selam Berlin* adlı eserde Hasan'ın hâlihazırda yaşadığı iç çatışmalarına eklenen başka bir sorun olur, böylelikle Hasan'ın kendi içindeki ikilemler belirginleşir. Bunun en temel sebeplerinden biri, Hasan'ın kendini ne tam anlamıyla 'Alman' ne de 'misafir' olarak hissetmesidir. Aynı zamanda Hasan, kendini tam anlamıyla Türk olarak da hissetmediği için yaşadığı kimlik bunalımına anlam veremez çünkü iki kültür ve iki milliyet arasında sıkışıp kalmıştır. Duvarın yıkımını kendi iç dünyasını bağdaştıran Hasan, bu durumu metaforik bir dille aktarmıştır: *Tepemde linçlerin, inşaatların ışıkları, altımda dünya savaşının yıkıntıları vardı. Bu şehir içimde kaynıyor, sıkıştırıyordu beni; hem sevdiğim hem çok nefret ettiğim bu dümdüz şehir* (Kara, 2004: 359). Hasan, Berlin Duvarı'nın yıkılması sonucunda duvarın iki

yüzünden birini, yani kendi yaşam yolunu seçmeye çalışır. Hasan'ın özellikle kendi yaşantılarında bir Türk'le karşılaştığında sürekli yaptığı "gene şu kimlik bunalımı" yorumu ile yaşanan dönemde sadece onun değil genel olarak göçmen Türklerin yaşadığı ortak probleme dikkat çeken Kara, Berlin Duvarı'nın yıkılışı ile bir nevi göçmen Türklerin içsel sorunlarını örtük bir şekilde bağdaştırmıştır. Göçmen Türklerin kimlik bunalımları ve içsel sorunları, eserin muhteviyatında Hasan ve Hasan'ın ailesi üzerinden yansıtılır ancak eserdeki Türk göçmenlerin genel hissini aynı olduğu söylenebilir; duvarın yıkımı ne kadar sevindirici olsa da onlara kendi duvarlarını hatırlatır.

Sonuç

Selam Berlin, isimli eser sosyolojik yöntemle incelenmiş olup, Berlin Duvarı özelinde "duvar" bir imge olarak ele alınmıştır. Eserin muhteviyatında yer alan Hasan karakteri ve ailesi odağında, Göçmen Türkler ve Alman toplumu arasında fiziksel olarak var olmayan fakat katı bir duvar olarak yine de varlık gösteren soyut bir duvarın var olduğu sonucuna varılmıştır. Duvarın ikiye böldüğü Doğu ve Batı Almanya'nın kültürel farklılıklarına odaklanıp Almanya'nın kendi içinde iki parakültüre ayrıldığı bulgusuna varılmıştır. Batı Almanya parakültürü içerisinde konumlanan ve bir altkültür olarak yorumlanan göçmen Türklerin sosyalizasyon süreçleri eser bağlamında incelenmiş, Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla göçmen Türkler için bu sürecin sekteye uğradığı kanısına varılmıştır. Eser üzerinden alımlanan en güçlü veri ülkeye yön ve farklı bir kültürün temsili olarak daha da Doğu'dan gelen bir gencin karşılaştığı bariyerler ve sosyalizasyon sürecinde bir adım geride bırakıldığı olmuştur.

Kaynakça

- Bozkurt, V. (2009). *Değişen Dünyada Sosyoloji*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Elmacioğlu, G. (2021). “Kültür”ün ve “İletişim”in Metinselliği Üzerine Bir Araştırma: Yaşar Kemal Romanlarında Kültürlerarası İletişim (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erkurt, G. (2014). Çevirmen İdiokültürünün “Çeviri Bir Kültür Aktarımıdır” Yaklaşımındaki Etkisi (Alman Edebiyat Yapıtlarının Çevirileri Üzerinden Bir İnceleme) (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Sakarya: T.C. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erkurt, G. Ş. (2021). Wolfgang Borchert, Attila İlhan ve Nazım Hikmet’in Yapıtlarında ‘Toplumsal Vicdan’ ve ‘İdeoloji’ Temsilcisi Olarak Duvar İmgesi. *Diyalog*, 9 (1), 23–47.
- Güler, K. (2016). Tedirgin Edici Miras: Acı, Utanç ve Savaş Anıtlarının Temsili ve Korunması. *Dört Aylık Mimarlık Kültürü Dergisi*, 56 (2).
- Haldan, A. (2017). Almanca Mütercim Tercümanlık Bölümü Öğrencilerinin Kültür Edinci Geliştirme Alışkanlıkları. *Turkish Academic Research Review*, 2(3), 69-88.
- Kara, Y. (2004). *Selam Berlin*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Karabulut, M. (2015). İmge ve Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde “Su” İmgesi. *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 1 (2), 65–84.
- Kırmızı, B. (2016). Göçmen Türklerin Almanya’da Yaşadığı Sorunların Dünü ve Bugünü. *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 2 (3), 145–156.
- Küçüköner, M. (2010). Sanatta İmge, Simge ve Göstergelere İlişkilerine Bir Bakış. *Sanat Dergisi*, 7, 76-82.
- Nakiboğlu, M. (2020a). Hip Hop Kültürü Küçük İstanbul Kreuzberg ve 36 Boys, Çizgi Yayınevi:Konya.
- Nakiboğlu, M. (2020b). Diasporanın Diasporik Dili: Kanakça. *Disiplinlerarası Dil ve Edebiyat Çalışmaları*, 164–170. Aybil Yayınları: Konya.
- Taş, K., Göksuçukur, B. (2019). Osmanlı Dönemi Batıcılık, İslamcılık Türkçülük Fikir Akımları ve Din. *Dini Araştırmalar*, 22(56), 463-488.
- Taylor, S. E., Letitia, A. P., David, O. S. (2010). *Sosyal Psikoloji*. Çev. Ali Dönmez. İmge Kitabevi.
- Yıldırım, C. (2018). “Doğu’dan Yükselen IŞIK” ve Sarı Simgeciliği. *The Journal of International Civilization Studies*, 3(1), 45-58.
- Yıldırım, C. (2020). Soğuk Savaşın Simgesi Berlin Duvarı ve Sinemadaki Yansımaları. *Opus Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(32), 5176–5203.
- Yivli, O. (2019). *Öykü Nasıl Okunur? Modern Öykü ve Yöntem*. Ankara: Günce Yayınları.

Yücel, F. (2006). Alımlama Estetiği Açısından Çeviri. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(1), 489-504.